Právo 8.12.2005

Vědě je líp, ale ČSSD se musí ještě mnohem více snažit.

Do roku 1997 na tom byla naše věda opravdu špatně – stát tehdy na výzkum a vývoj dával jen asi 0.4% HDP – kolem 6 miliard Kč ročně. K tomu jsme od politiků ještě slyšeli slova o tom, že je to tak v pořádku, protože vědu nemá platit stát, ale ten, kdo ji v „tržním systému bez přívlastků“ potřebuje. A ti vědci, kterým se to nelíbí, ať jdou třeba podnikat. Dokonce jsem v roce 1997 na vlastní uši slyšel od V.Klause, že by si vědci měli uvědomit, že tak dobře, jako za komunistů, se už nikdy mít nebudou (snad měl na mysli poměry v Prognostickém ústavu…).

.Je třeba říci, že od té doby se situace opravdu výrazně zlepšila. Stát dává letos na výzkum a vývoj ročně více než 16 miliard korun (v příštím roce to bude přes 18 miliard), což je zhruba 0.6% našeho HDP (to je ovšem stále ještě mnohem méně než průměrných 0.8% HDP v EU). Velmi významné je i to, že vláda už od roku 1998 neustále jasně dává najevo, že stejně jako každá vyspělá země musíme mít kvalitní základní i aplikovaný výzkum ve správných a osvědčených poměrech, abychom už navždy nezůstali druhořadou zemí montážních závodů konkurující pouze levnou pracovní silou. Na druhé straně se však nemohu zbavit dojmu, že přes časté řeči o tom, že výzkum, vývoj a vzdělání jsou prioritami, i nadále zůstávají věda a vysoké školy jaksi na okraji zájmu politiků ČSSD. Tento postoj se odráží i v tom, že se o této oblasti téměř vůbec nic nedočteme ve volebním programu sociálních demokratů, že neslyšíme o práci odborných komisí ČSSD pro vědu a vysoké školy. Myslím, že problémů k řešení je hodně – nestačí jen přidávat peníze; nejméně stejně důležité je dbát na to, jak efektivně se utrácejí. A to je problém. O výzkum a vývoj je u nás postaráno institucionálně dost špatně. Kompetence vládních orgánů jsou v této oblasti značně chaotické – výzkum a vývoj má z větší části na starosti MŠMT, ale o některé kompetence se „přetahuje“ s Radou pro výzkum a vývoj a s mnoha ostatními resorty, které si organizují vlastní výzkumné a vývojové programy a o zásadních věcech rozhodují byrokratickým způsobem většinou subalterní úředníci. Skutečně charakteristické je, že výzkum a vývoj spadá pod místopředsedu vlády, který se však má na starosti především celou ekonomiku – kolik mu asi zbyde času na ten výzkum a vývoj? Chaos v této oblasti vede k tomu, že miliardové částky (možná až polovina veškerých státem věnovaných peněz) jsou promrhány na výzkum velice podřadný a v každém smyslu neproduktivní, často i výslovný pseudovýzkum. Tyto peníze pak citelně chybí jinde – např. na velkorysou podporu mladých badatelů a vysokoškolských učitelů, na renovaci zanedbaných univerzitních budov a výstavbu moderních nových univerzitních a akademických areálů, na pořízení velmi nákladných moderních přístrojů, bez nichž se nám nepodaří proniknout do absolutní světové špičky (nenamlouvejme si, že v ní jsme!).

Není zde prostě nikdo, kdo by se o tuto oblast jaksi “na plný úvazek” na vysoké vládní úrovni staral. Neexistuje nikdo, na koho můžeme ukázat jako na viníka nedostatků nebo ho pochválit za pozitivní změny. Spoléhání na nějakou samovolnou nápravu dobrovolnými iniciativami „zdola“ nebo výlučným působením tržních mechanismů je naivní a povede nás jen k dalšímu zaostávání.

Naším výrazným handicapem (přinejmenším v oblasti biotechnologií, která je mi blízká) je také naprosto poddimenzovaný aplikovaný výzkum a na něj navazující průmyslový vývoj moderních technologicky náročných produktů. Zatímco na západ a jih od našich hranic se to okolo univerzit hemží malými firmami snažícími se využít akademického know-how, u nás je takových progresivních firem jako šafránu. Jednou z příčin je možná to, že badatelé ani nevědí, jaké jsou v této oblasti legální možnosti a jak se dá úspěšně spojit základní a aplikovaný výzkum. Opět totiž platí, že zde není nikdo, kdo by se energicky staral o nápravu.

Jsem hluboce přesvědčen, že je potřeba, abychom měli, podobně jako mnohé jiné vyspělé země, ministerstvo pro výzkum, vývoj a vysoké školy, které se bude skutečně naplno, vysoce profesionálně a nebyrokraticky věnovat všem problémům v této oblasti. Předpokladem ovšem je, aby takové ministerstvo bylo vedené někým, kdo se v této problematice opravdu důkladně a z vlastní úspěšné praxe vyzná, kdo se na této věci bude výrazně politicky profilovat a hlavně kdo bude mít opravdu velmi silný zájem něčeho dosáhnout. Nestačí tedy, aby to byl jeden z těch univerzálně použitelných ministrů se správnou stranickou legitimací v kapse. Bylo by ovšem přímo zhoubné, kdyby takové ministerstvo povstalo např. ze současných odborů pro VaV na MŠMT – to ať raději nadále trvá současný poněkud chaotický stav, aspoň se nepokazí všechno.
V každém případě bychom si měli vzít příklad ze zemí jako je Finsko, Jižní Korea, Tchajwan či Singapur, které již před 10-15 lety jednoznačně vsadily na účinnou podporu výzkumu a vysokých škol, které velkoryse lákají mladé vynikající krajany z USA, a které kladou velký důraz na selektivní podporru toho nejlepšího a na efektivní organizaci státní správy v této oblasti.

Pevně věřím, že výsledky příštích voleb nepřinesou vědcům opakování chmurných časů z let devadesátých. Možná by k tomu přispělo i to, kdyby se o tuto oblast začala ČSSD daleko více starat.

Václav Hořejší

(autor je ředitelem Ústavu molekulární genetiky AV ČR, profesorem imunologie na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy a členem Učené společnosti ČR)